

نشریه علمی- پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی، سال ۱۷، شماره ۶، زمستان ۱۳۹۲، صفحات ۱۵۰-۱۲۷

تاریخ پذیرش نهایی: ۹۱/۱۲/۰۶

تاریخ دریافت: ۹۰/۰۶/۲۵

ارزیابی توسعه اکوتوریسم پایدار در شهر کرمانشاه

اصغر ضرابی^۱

اعظم صفرآبادی^۲

چکیده

اکوتوریسم یا طبیعت گردی یکی از شاخه‌های گردشگری است که مبتنی بر جاذبه‌های طبیعی است. شناسایی مناطق مستعد طبیعت‌گردی و برنامه‌ریزی برای این مناطق، به‌منظور جذب علاقه‌مندان و ایجاد امکانات زیربنایی برای آنها از جمله راهکارهای توسعه صنعت اکوتوریسم است. شهر کرمانشاه جزو مناطق دارای قابلیت‌های طبیعت گردی بالا و همچنین برخوردار از جاذبه‌های فرهنگی و تاریخی غنی در زمینه گردشگری است، در این پژوهش سعی شده است تا چالش‌ها و فرصت‌های طبیعت‌گردی این شهر با استفاده از مدل راهبردی SWOT ارزیابی شود و راهکارهای مناسب برای دستیابی به اکوتوریسم پایدار منطقه ارائه گردد. نوع پژوهش کاربردی- توسعه‌ای است و با روش توصیفی- تحلیلی به جمع‌آوری اطلاعات اسنادی، کتابخانه‌ای و پرسشنامه‌ای اقدام شده است. نتایج حاصل از این مطالعه نشان‌دهنده آن است که؛ طبیعت بکر و توان اکوتوریستی بالا با امتیاز وزنی ۰/۴۵ و آب و هوای متنوع با امتیاز وزنی ۰/۳۲ مهم‌ترین نقاط قوت، عدم معرفی صحیح جاذبه‌ها با امتیاز وزنی ۰/۳۲ مهم‌ترین نقطه ضعف، اشتغال‌زایی با امتیاز وزنی ۰/۳۶ و سازماندهی مدیریت بازدیدها با امتیاز وزنی ۰/۲۸ مهم‌ترین فرصت‌ها و نداشتن برنامه‌های اصولی و از پیش مطالعه شده با امتیاز وزنی ۰/۴۰ مهم‌ترین تهدید توسعه پایدار اکوتوریسم منطقه به حساب می‌آیند.

واژگان کلیدی: توسعه، اکوتوریسم پایدار، فرصت‌ها، کرمانشاه.

۱- استاد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه اصفهان.

۲- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه اصفهان.

مقدمه

صنعت گردشگری نقش فزاینده‌ای در کشورهای رو به توسعه بازی می‌کند به گونه‌ای که از اوایل دهه ۷۰ به عنوان راهی برای کاهش کسری بودجه، منبع تأمین ارز خارجی و ایجاد اشتغال مطرح شده است. به علاوه صنعت گردشگری گزینه‌ای برای نجات کشورها از اقتصاد تک‌بعدی نیز قلمداد می‌شود. امروزه در بیش از صد کشور جهان صنعت گردشگری نقش مهمی در درآمد ملی، درآمد دولت، ایجاد اشتغال، تأمین اجتماعی و تأمین ارز خارجی ایفا نموده و به عنوان صنعتی با تأثیرات چندبعدی مطرح است. در این بین چون گردشگری در زمره آن نوع فعالیت‌های خدماتی است که سهم نیروی کار در آن قابل توجه بوده، علاوه بر اهمیت اشتغال‌زایی، ارزش افزوده حاصل از این فعالیت نیز دارای اهمیت و مورد توجه است (بانک مرکزی ایران، ۱۳۸۷).

امروزه صنعت توریسم فراتر از یک صنعت، به مثابه یک پدیده پویای جهانی و اجتماعی دارای پیچیدگی‌های خاص خود است (Elliott, 1997: 4). صنعت مزبور در سال‌های اخیر آثار زیادی بر وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جهان داشته است از آن جمله می‌توان به ایجاد اشتغال، ارزآوری، تعادل منطقه‌ای، کمک به صلح جهانی، کمک به سرمایه‌گذاری در میراث فرهنگی و بهسازی محیط اشاره کرد (صدر موسوی و دخیلی کهنمویی، ۱۳۸۶: ۹۲). هیچ کشوری را نمی‌توان یافت که فاقد مواد اولیه برای جهانگردی باشد. آنچه به تنهایی کشورها را از هم متمایز می‌سازد، جاذبه‌های جهانگردی است، بنابراین، هر کشوری با کوششی شایسته در زمینه جهانگردی می‌تواند وارد کننده جهانگرد باشد و از این راه به رشد و شکوفایی خود و بالا بردن درآمد ارزی خود کمک کند (رضوانی، ۱۳۸۱: ۵۱). توریسم دارای اشکال مختلف و انواع گوناگونی است که بسته به شرایط محیطی، متفاوت است (Cater, 2000: 43). اکوتوریسم مفهوم نسبتاً جدیدی از توریسم است که هنوز هم اغلب، درست درک نشده و صحیح به کار نمی‌رود. واژه اکوتوریسم نخستین بار در دهه ۱۹۸۰ به کار رفت (درام و مور، ۱۳۸۸: ۵) و مجمع بین‌المللی اکوتوریسم در سال ۱۹۹۱ نخستین تعریف خود را از اکوتوریسم این چنین ارائه داد: مسارت به منابع طبیعی که همراه با مسئولیت باشد و موجب حمایت و حفاظت محیط زیست شده، بهبود سطح زندگی مردم

محل (بومی) را به دنبال داشته باشد (Havenegard, 1994: 25). به دلیل اینکه اکوتوریسم در ابتدا به صورت یک ایده و نه به عنوان یک موضوع آکادمیک مطرح شد، بسیاری از گروه‌های تجاری و دولت‌ها آن را بدون درک ابتدایی‌ترین اصولش، ترویج کردند. شناسایی اصول قابل قبول بین‌المللی و ملی، و دستورالعمل‌ها و گواهی نامه‌ها از سال ۱۹۹۰ شروع به پیشرفت کرده است. به طوری که جامعه بین‌المللی اکوتوریسم به منظور ارائه استاندارد (جهت داشتن اکوتوریسم موفق)، دستورالعمل‌های اکوتوریسم را برای برگزارکننده‌های تور طبیعت منتشر کرد، که شامل موارد زیر است:

به حداقل رساندن اثرات منفی بر طبیعت و فرهنگ که می‌تواند در نهایت به مناطق توریستی خسارت وارد سازد؛ آموزش اهمیت حفاظت از طبیعت به گردشگران؛ تأکید بر اهمیت کسب و کار مسئولانه که با همکاری مقامات محلی و مردم برای برطرف کردن نیازهای محلی و ارائه مزایای حاصل از حفاظت از مناطق طبیعی صورت می‌گیرد؛ وجود درآمدهای بدون واسطه و مستقیم برای حفاظت و مدیریت مناطق طبیعی و حفاظت شده؛ تأکید بر ضرورت انجام منطقه‌بندی مناطق توریستی و برنامه ریزی برای مدیریت گردشگری در مناطق طبیعی که قرار است به قطب‌های اکوتوریسم تبدیل شوند؛ تأکید بر استفاده از مطالعات پایه محیط زیستی و اجتماعی مانند برنامه‌های پایش درازمدت به منظور ارزیابی و کاهش اثرات منفی؛ تلاش برای به حداکثر رساندن منافع اقتصادی برای کشور میزبان، گروه‌های تجاری و محلی و جوامع بومی به ویژه مردمی که در نزدیکی با داخل مناطق طبیعی و حفاظت شده زندگی می‌کنند؛ تکیه بر زیرساخت‌های هماهنگ با طبیعت، حداقل استفاده از سوخت‌های فسیلی، حفاظت از گیاهان بومی و حیاط وحش و هماهنگی با محیط طبیعی و فرهنگی منطقه (اپروود، ۱۳۸۶: ۲۴).

پیشینه پژوهش

زاهدی (۱۳۸۲)، در مقاله‌ای با عنوان چالش‌های توسعه پایدار از منظر اکوتوریسم، انواع توریسم را از نظر پایداری؛ به توریسم پایدار و توریسم ناپایدار تقسیم کرده و از گونه‌های توریسم، اکوتوریسم را بیش از سایر گونه‌های توریسم با توسعه پایدار سازگار دانسته است.

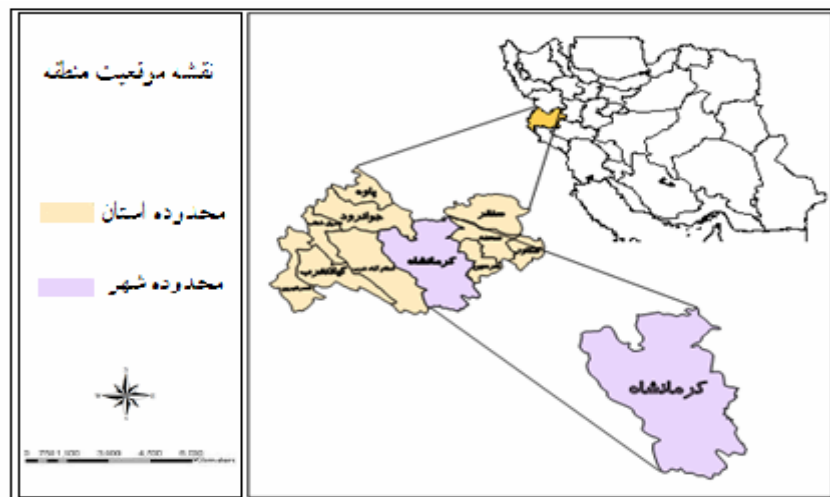
شایان و همکار (۱۳۸۶)، در مقاله ای با عنوان امکان سنجی نواحی مستعد توسعه اکوتوریسم در استان کهگیلویه و بویراحمد، شناسایی نواحی مستعد توسعه اکوتوریسم در استان را مدنظر قرار داده‌اند محمدی ده‌چشمه و همکار (۱۳۸۷)، در مقاله‌ای با عنوان امکان سنجی توانمندسازی اکوتوریسم استان چهار محال و بختیاری، به ارزیابی و امکان سنجی توانهای اکوتوریستی استان چهار محال و بختیاری پرداخته و به ارائه راهکارهایی برای بهبود وضعیت اکوتوریسم استان و کاهش ضعف‌های آن پرداخته‌اند. عظیمی و همکار (۱۳۸۷)، در مقاله‌ای با عنوان برنامه‌ریزی توسعه صنعت گردشگری و اکوتوریسم برای توسعه اقتصادی، برنامه‌ریزی و توسعه صنعت اکوتوریسم را موضوعی با جنبه‌های متفاوت می‌دانند که برای برقراری تعامل بین نیازها و جنبه‌های متفاوت برنامه‌ریزی توسعه اقتصادی پایدار، گردشگری و اکوتوریسم محلی را باید بیشتر مدنظر قرار داد. تقوایی و همکاران (۱۳۸۸)، در مقاله‌ای با عنوان نقش و جایگاه برنامه‌ریزی چندبعدی در توسعه توریسم و اکوتوریسم مطالعه موردی منطقه خرو طبس، به معرفی جاذبه‌های گردشگری منطقه مزبور پرداخته و بر نقش برنامه‌ریزی چندبعدی در توسعه توریسم و اکوتوریسم در این منطقه برای رفع نارسایی‌ها و کمبودهای خدماتی و رفاهی تاکید کرده اند. رخشانی نسب و همکار (۱۳۸۸)، در مقاله ای با عنوان چالش‌ها و فرصتهای توسعه اکوتوریسم در ایران، به شناخت موانع موثر در جذب طبیعت‌گرد و ارائه راهکارهای مناسب برای توسعه اکوتوریسم در ایران پرداخته‌اند. نوری و همکاران (۱۳۸۹)، در مقاله ای با عنوان امکان‌سنجی جذب اکوتوریسم در مناطق کویری، از اکوتوریسم به عنوان یکی از منابع جدید درآمد در راستای توسعه پایدار نام برده‌اند و به ارائه راهکارهای گسترش جذب گردشگر طبیعت‌گرد به استان یزد و به خصوص مناطق کویری این استان پرداخته‌اند و پهنه‌های با توان تفرج متمرکز و درجه مرغوبیت مناسب را مورد بررسی قرار داده‌اند. پژوهش حاضر در صدد ارزیابی چالش‌ها و فرصت‌های توسعه پایدار اکوتوریسم در زاگرس میانی و به طور مشخص شهر کرمانشاه است و به دنبال ارائه راهکارهایی برای گسترش جذب طبیعت‌گرد به این منطقه با توجه به حداقل آسیب‌رسانی به جاذبه‌های اکوتوریستی طبیعی است.

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر از نوع کاربردی توسعه ای و روش تحقیق توصیفی- تحلیلی است و برای جمع‌آوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای، اسنادی و پرسشنامه ای استفاده شده است. ابتدا به منظور ارزیابی توان اکوتوریستی شهر کرمانشاه نقاط اکوتوریستی شناسایی و سپس با استفاده از مدل راهبردی SWOT چالش‌ها و فرصت‌های توسعه پایدار اکوتوریسم این شهر بررسی شد. مدل راهبردی سوات یکی از روش‌های سازماندهی عوامل خارجی در قالب مقوله‌های فرصت‌ها و تهدیدها و عوامل داخلی اعم از قوت‌ها و ضعف‌هاست. برای تعیین عوامل و چگونگی اثرگذاری آنها بر کارکردهای گردشگری مراحل به تفصیل و با شرح امتیازهای وزنی مربوطه در جداول ارائه شده است.

محدوده پژوهش

شهر کرمانشاه واقع در استان کرمانشاه، در زاگرس میانی و در غرب ایران قرار گرفته است. این شهر در طول جغرافیایی ۴۷ درجه و ۴ دقیقه و عرض جغرافیایی ۳۴ درجه و ۱۶ دقیقه، با وسعت تقریبی ۷۹۸۳ کیلومتر مربع، دارای اهمیتی استراتژیک است به طوری که بعد مسافت از این شهر تا مرز خسروی، مرکز استان کردستان، مرکز استان همدان و مرکز استان لرستان با اندکی تفاوت تقریباً به یک اندازه است (فرهنگ جغرافیایی شهرهای کشور، ۱۳۷۹: ۱۵). این شهر دارای چهار بخش، سیزده دهستان و ۸۱۵ روستا و جمعیتی بالغ بر ۹۰۳۳۰۶ نفر است (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵). کرمانشاه از شهرهای تاریخی و فرهنگی ایران است و به دلیل قرار گیری در تقاطع دو محور شمال به جنوب و شرق به غرب و نیز همجواری با کشور عراق و واقع شدن در مسیر عتبات عالیات، از اهمیت بسیاری برخوردار است. شهر کرمانشاه در ارتفاع ۱۴۱۰ متری از سطح دریا قرار دارد. این شهر بر جلگه‌ای در شمال و جنوب رود قره‌سو برافراشته شده و این رود از سراب روانسر سرچشمه گرفته و پس از آبیاری مسیر، از میان شهر کرمانشاه گذشته و در نزدیکی فرامان به رودخانه گاماسیاب می‌پیوندد. جلگه کرمانشاه از شمال به وسیله کوه می‌دله و از جنوب خاوری به وسیله کوه سفید در میان گرفته شده است (شه‌ام، ۱۳۸۴: ۱۴۰).

شکل (۱) نقشه موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

مبانی نظری

توسعه تا قبل از دهه ۱۹۶۰ بیشتر جنبه‌های اقتصادی را شامل می‌شد و کمتر به سایر جنبه‌ها (انسانی و محیطی) توجه داشت ولی از این دهه به بعد، به دنبال وضعیت خطرناک محیط طبیعی و مسائل زیست محیطی، جامعه جهانی تلاش‌هایی را جهت بررسی و ارائه راهکارهای مناسب شروع کرد که همایش‌های منطقه‌ای و جهانی، زیر نظر سازمان ملل، از آن جمله است و مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از: همایش بیوسفر یونسکو (پاریس ۱۹۶۸)، همایش جنبه‌های اکولوژیکی توسعه (واشنگتن، ۱۹۶۸) اجلاس فونکس^۱ (۱۹۷۱) همایش محیط انسانی (استکهلم، ۱۹۷۲) همایش محیط زیست و توسعه (دهه ۱۹۹۱)، اجلاس کره زمین (ریو دوژانیرو ۱۹۹۲) و اجلاس زمین + ۵ (نیویورک ۱۹۹۷) پیمان کیوتو و گردهمایی بین‌المللی زیست محیطی رامسر (موحد، ۱۳۸۶، ۱۶۶). رویکرد زیربنایی که هم اکنون در برنامه‌ریزی صنعت گردشگران و در سایر انواع توسعه به کار می‌رود، رویکرد رسیدن به توسعه پایدار است. بر اساس روش توسعه پایدار، باید منابع طبیعی، فرهنگی و سایر منابع

1- Phoenix

گردشگری برای استفاده مداوم در آینده حفظ شود، و در عین حال برای جامعه کنونی سودمند و مفید باشد (لومسدن، ۱۳۸۰: ۳۷۲). از نظر سازمان جهانی جهانگردی توسعه پایدار گردشگری نوعی از گردشگری است که به مدیریت تمامی منابع منجر گردد، به شیوه‌ای که ضمن رعایت شئون فرهنگی، فرآیندهای اساسی زیست‌محیطی، تنوع عوامل زیست‌محیطی و سیستم‌های حمایتی زندگی حفظ شود. فراهم کردن شرایط برای توسعه پایدار مستلزم آن است که این مفهوم به بخشی از ذهن ناخودآگاه مبدل شود و نیاز به همت والای کلیه اقشار یک جامعه دارد (رنجبریان، ۱۳۸۴: ۱۷۴). امروزه تمام کشورها اعم از توسعه‌یافته و در حال توسعه و حتی کشورهای عقب‌مانده پذیرفته‌اند که هر توسعه‌ای تنها با برنامه‌ریزی امکان‌پذیر است. این موضوع بخصوص در ارتباط با توسعه پایدار بیشتر اهمیت می‌یابد. توسعه گردشگری پایدار، به دلیل اهمیت آن و اثرات بالقوه مثبت و منفی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و زیست‌محیطی که می‌تواند داشته باشد، بدون برنامه‌ریزی امکان‌پذیر و دست‌یافتنی نخواهد بود. به‌طور کلی برنامه‌ریزی قادر است نقش مهم و کلیدی در حل تضادهایی که این توسعه می‌تواند ایجاد نماید، ایفا کند. توسعه گردشگری از یک‌سو می‌تواند اثرات و منافع مثبت اقتصادی، اجتماعی فرهنگی و حتی زیست‌محیطی در جامعه گردشگری پذیر داشته باشد و از سوی دیگر دارای اثرات منفی در تمامی ابعاد و به خصوص در بعد زیست‌محیطی ایجاد نماید. ایجاد تعادل در این زمینه به گونه‌ای که اثرات مثبت بیش از اثرات منفی باشند نیازمند اتخاذ سیاستگذاری اصولی از طریق فرایند برنامه‌ریزی است (خاکساری، ۱۳۸۲: ۵۲).

اکوتوریسم یکی از بخش‌هایی است که در صنعت توریسم مورد توجه گردشگران و جهانگردان قرار گرفته است، اکوتوریسم مفهومی است که همزمان با رشد سریع گردشگری طبیعی طی ۲۰ سال گذشته در میان مجامع مسئول حفاظت از محیط و مردم ساکن در اطراف مناطق حفاظت شده، تکامل یافته است (درام و مور^۱، ۱۳۸۸: ۶). اکوتوریسم با پیروی از فلسفه حیات مدار و تکیه بر ارزش‌های ذاتی و درونی، از طریق حفاظت از عرصه‌های طبیعی، انتفاع جوامع محلی، تقویت ویژگی‌های خرده فرهنگ‌ها، فراهم‌آوری فرصت‌های

1- Dram & Moore

آموزشی و یادگیری، تقویت اشتغال‌زایی و جلوگیری از مهاجرت، التزام به مصرف کمتر منابع تجدیدناپذیر، فراهم آوری فرصت‌های مشارکت‌های محلی، آموزش‌های زیست محیطی و به عبارتی ترکیب مناسب توسعه و حفاظت از محیط زیست و میراث‌های فرهنگی، پایداری را امکان‌پذیر می‌سازد (شایان و پارسایی، ۱۳۸۶: ۱۵۴). در واقع توسعه اکوتوریسم می‌تواند با ایجاد فرصت‌های شغلی، منافع اقتصادی بی‌شماری را به طور مستقیم متوجه مردم بومی کشورها کند. بنابراین در مقوله اکوتوریسم سه معیار مهم باید مد نظر قرار گیرد: ۱- جاذبه‌ها طبیعت محور باشند. ۲- رابطه متقابل توریست‌ها بر یادگیری و آموزش متمرکز باشد. ۳- مدیریت چنین محیط‌هایی می‌بایست اصول و اقداماتی را دنبال کند که با پایداری اکولوژیکی، اجتماعی- فرهنگی و اقتصادی هم‌خوانی داشته باشند (Weaver and Lawton, 2007: 1170) لزوم توجه جدی به مقوله اکوتوریسم، به عنوان یک پدیده جدید در زندگی ماشینی قرن بیست و یکم بسیار احساس می‌شود و اهمیت آن روز بروز در دنیا افزایش می‌یابد، زیرا با روند رو به تزاید تکنولوژی و ماشینی شدن زندگی در جوامع و گسترش اختراعات و اکتشافات جدید - که انسان‌ها را به شهرها به عنوان محورهای تحول وابسته می‌کند - شهرها با مشکلات عدیده‌ای مواجه شده‌اند (Butler, 2002: 72). اکوتوریسم استراتژی است برای کنترل مناطق حفاظت شده، که اگر به‌طور صحیح اجرا شود، فعالیتی مستمر را در برمی‌گیرد. این صنعت طراحی شده تا: حداقل تأثیر را بر اکوسیستم داشته باشد؛ از نظر اقتصادی با جوامع محلی همکاری کند؛ فرهنگ محلی را محترم شمارد؛ پروسه مشارکت در این امر مهم را با در بر گرفتن سهامداران گسترش بخشد؛ به‌منظور تمیز تأثیرات منفی و مثبت کنترل را به اجرا رساند (درام و مور، ۱۳۸۸: ۳۶).

بحث

طبیعت کرمانشاه، بستر مناسبی برای سودآوری در بخش اکوتوریسم است. برخورداری از گونه‌های متنوع زیستی و اقلیمی با زیستگاه‌های منحصر به فرد کوهستانی، جنگلی، رودخانه‌ها و سراب‌ها، و دشت‌های هموار و فراخ در کنار گونه‌های جانوری و گیاهی توان بالایی را در زمینه اکوتوریسم به منطقه ارزانی داشته است که در صورت مدیریت صحیح، می‌تواند جاذب گردشگران طبیعت گرد از نقاط مختلف کشور و همچنین کشورهای منطقه

باشد. وجود زیستگاه‌های ارزشمند با قابلیت جذب گردشگر به خصوص از نوع اکوتوریسم در منطقه عبارتند از:

زیستگاه‌های کوهستانی، دربرگیرنده، علفزارها و جانوران گوناگون: سفیدکوه، پراو، بیستون، میوله و ...؛ زیستگاه‌های جنگلی زاگرس با درختان بلوط و سنجاب‌ها؛ وجود غارهای متعدد: پراو، مرخل، شارچیان، مرتاریک، دواشکفت و ...؛ سراب‌های زیبا: نیلوفر، یاوری، خضر الیاس، تاق بستان و ...؛ رودخانه‌ها: قره‌سو، آبشوران، چشمه بشیر و ...؛ دشت‌ها و سرزمین‌های هموار: ماهیدشت و بیستون و ...، که توجه به اکوتوریسم منطقه را بیش از پیش متذکر می‌شود.

اکوتوریسم کرمانشاه با مدیریت صحیح می‌تواند زمینه‌های شکوفایی و رونق اقتصادی را در منطقه ایجاد کند. بدیهی است دست یابی به این مهم، مدیریت و همکاری سازمان‌های مختلف مرتبط با گردشگری را می‌طلبد در حقیقت مدیریت اکوتوریسم، بسیار جامع‌تر و ضروری‌تر از پیش است تا علاوه بر حفظ جنگل‌ها و مراتعی که از نظر گونه‌های گیاهی یکی از فلورهای غنی جهان است، به شناسایی و معرفی زیبایی‌های این خطه در سطوح منطقه‌ای، ملی و حتی بین‌المللی اقدام شود و منجر به تولید درآمد ملی و ارزآوری مناسب و نیز ساماندهی اقتصاد منطقه گردد.

جدول (۱) مناطق اکوتوریستی شهر کرمانشاه

دشت‌ها	رودخانه‌ها	کوه‌ها	سراب‌ها	غارها	شهر جاذبه‌های اکوتوریستی
ماهیدشت بیستون	قره سو آبشوران چشم بشیر	پراو بیستون سفیدکوه میوله	نیلوفر یاوری بیستون خضرالیاس تاق بستان	پراو مرخل شکارچیان مر تاریک دواشکفت مر دودر مر آفتاب ورواسی (پناه گاه سنگی)	کرمانشاه

چالش‌های زیست محیطی

مهم‌ترین چالش‌های زیست محیطی پیش روی اکوتوریسم در شهر کرمانشاه عبارتند از: عدم درک ارزش واقعی منابع طبیعی توسط جامعه میزبان؛ عدم آگاهی مسئولان و مردم محلی نسبت به ارزش جاذبه‌های طبیعی؛ از سوی دیگر معرفی بی رویه جاذبه‌های طبیعی و تشویق به رفتن به طبیعت، بدون تأکید بر استانداردهای توریسم مسئولانه و عدم روش صحیح حضور در طبیعت با استفاده از تخصص و اطلاعات طبیعت‌گردی، موجب آلودگی‌های زیست محیطی، ضربه به منابع اکوتوریسم و حتی خطرآفرینی برای توریست‌ها می‌شود؛ عدم برنامه‌ریزی‌های اصولی در توریسم و اکوتوریسم منطقه و فقدان طرح جامع اکوتوریستی در سطوح مختلف؛ اجاره دادن منابع طبیعی و در واقع ثروت ملی، مثل مراتع، جنگل‌ها و ...؛ صدور مجوز ساخت مجموعه‌های به اصطلاح تفریحی و اقامتی در این مناطق؛ به دلیل عدم نظارت قوی از سوی سازمان‌های ذیربط و عدم رعایت استانداردهای اکوتوریستی، زیست محیطی و ویژگی‌های ساخت و ساز بومی، در مسیر توسعه پایدار اکوتوریسم حرکت نمی‌کنند؛ فرهنگ‌سازی محدود در زمینه عدم آلوده کردن محیط و باز گرداندن زباله، و... که در نهایت، همه این‌ها موجب آلودگی و آسیب رساندن به محیط زیست و منابع اکوتوریسم می‌شود (اطلاعات کسب شده از پرسشنامه، ۱۳۹۰).

چالش‌های انسانی

مهم‌ترین چالش‌های انسانی توسعه اکوتوریسم در شهر کرمانشاه عبارتند از: کمبود و نارسایی خدمات زیربنایی و زیرساختی مانند راه‌ها و اقامتگاه‌ها؛ عدم اطلاع‌رسانی مناسب و معرفی پدیده‌های اکوتوریستی منطقه؛ عدم وجود سرویس‌های مناسب فرودگاهی؛ کمبود مدیران متخصص در امر توریسم و اکوتوریسم؛ نبود علائم راهنما و هشداردهنده در مسیرهای خطرناک اکوتوریستی؛ عدم آشنایی با روش زندگی و تعاملات طبیعت‌گردان که منجر به عدم تداوم بازدید آنها از نواحی اکوتوریستی خواهد شد؛ عدم پاسخگویی مناسب هتل‌ها و مراکز اقامتی به نیاز طبیعت‌گردان زیرا برای این نوع از گردشگران و خدمات مورد نیاز آنها برنامه‌ریزی مناسب انجام نشده است؛ تمرکزگرایی شدید در برنامه‌ریزی‌های توسعه گردشگری و طبیعت‌گردی؛ نگرانی از تاثیرات سوء فرهنگی ناشی از توسعه اکوتوریسم؛

عدم وجود فرهنگ سفر جمعی در قالب تور؛ عدم وجود فرهنگ هزینه کردن در سفر و علاقه به سفرهای ارزان قیمت و کم‌هزینه، فعالیت دفترها و گروه‌های غیرمجاز یا مجاز غیرمتخصص در زمینه طبیعت‌گردی؛ نبودن تعداد راهنماهای متخصص طبیعت‌گردی نسبت به تقاضای موجود و ... که عوامل مذکور استفاده مناسب از توان‌های اکوتوریستی منطقه را با محدودیت و چالش رو به رو کرده است (اطلاعات کسب شده از پرسشنامه، ۱۳۹۰).

فرصت‌های طبیعی

تجربه دنیاهای تازه و شگفت‌انگیز، انرژی گرفتن از طبیعت و غوطه‌ور شدن در دنیای ژرف آن، از نیازهای جدی انسان امروز است. از این رو طبیعت‌گردی، حرکتی نو در گردشگری به شمار می‌آید. شهر کرمانشاه با داشتن توان‌های بالقوه و بالفعل اکوتوریستی، فرصت تبدیل شدن به قطب اکوتوریسم غرب کشور را دارد. فرصت‌هایی همچون: برخورداری از جاذبه‌های طبیعی بکر و تنوع اقلیمی به‌طوری که مسافرت را در همه فصول سال برای طبیعت‌گردان داخلی و خارجی امکان‌پذیر می‌کند؛ وجود مناطق کوهستانی و غارهای متعدد؛ وجود تنوع زیستی نظیر جنگل‌ها، رودخانه‌ها، دشت‌ها و کوه‌ها شرایط وجود تنوع گونه‌های گیاهی و جانوری مختلف را در منطقه به وجود آورده است. آب تازه و سالم از مهم‌ترین نیازهای گردشگران است. وضعیت سفره‌های زیرزمینی و آب‌های سطحی در تأمین رضایت گردشگران بسیار موثر است، در این خصوص منطقه مورد مطالعه با توجه به شرایط ژئومورفولوژی از چشمه‌ها و رودخانه‌های جوشان متعدد برخوردار است. نکته مهم برنامه‌ریزی به نحوی است که حضور مستمر و مداوم گردشگران، منجر به تخریب و آسیب رساندن به اکوسیستم منطقه نشود؛ توجه به شرایط آب و هوایی یک منطقه به منظور برنامه‌ریزی متناسب با آن، در داشتن اکوتوریسم پایدار بسیار با اهمیت است.

فرصت‌های انسانی

آشنایی و همزیستی کوتاه‌مدت با مردم و فرهنگ‌های گوناگون، زمینه‌های تعامل و ارتباطات سازنده فرهنگ‌ها و خرده فرهنگ‌ها را به‌وجود می‌آورد. از جمله فرصت‌های انسانی توسعه توریسم در کرمانشاه عبارتند از: قرار گیری در مسیر عتبات عالیات؛ برنامه‌ریزی برای استفاده

گردشگران از شرایطی که بر اثر وجود تنوع زیستی ایجاد شده است؛ شناسایی زمانهای مناسب برای حضور گردشگران در منطقه؛ سازماندهی مدیریت بازدیدها؛ ایجاد زیرساخت‌ها در مناطق اکوتوریستی؛ طراحی مسیرهای گردشگری؛ ساخت کمپ‌های سیاحتی و اقامتی؛ افزایش جذب همکاری‌های منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی و سرمایه‌گذاریهای خارجی؛ ایجاد انگیزه برای گسترش اکوتوریسم منطقه؛ استفاده از توان مردم بومی برای مدیریت گردشگری و اشتغال‌زایی و ایجاد درآمد برای مردم ملی از مهمترین فرصت‌های توسعه اکوتوریسم در شهر کرمانشاه به شمار می‌آیند.

تجزیه و تحلیل عوامل خارجی^۱ (EFAS)

برای سازماندهی عوامل خارجی در قالب فرصت‌ها و تهدیدهای فرآروی سیستم، با توجه به اهمیت هر یک از عوامل و میزان اثرگذاری آنها، با استفاده از وزن دهی و درجه‌بندی، امتیاز وزنی عوامل محاسبه و در جدول (۲) ارائه شد.

جدول (۲) نتایج تجزیه و تحلیل عوامل خارجی (فرصت‌ها) O

امتیاز وزنی	درجه‌بندی	وزن	فرصت‌ها
۰/۳۶	۴	۰/۰۹	۱- اشتغال‌زایی و ایجاد درآمد برای مردم ملی
۰/۱۸	۳	۰/۰۶	۲- استفاده از توان مردم بومی در جهت مدیریت گردشگری
۰/۱۲	۳	۰/۰۴	۳- بهبود تنوع زیستی منطقه
۰/۲۸	۴	۰/۰۷	۴- سازماندهی مدیریت بازدیدها
۰/۱۵	۳	۰/۰۵	۵- ایجاد انگیزه برای گسترش اکوتوریسم منطقه
۰/۰۸	۲	۰/۰۴	۶- افزایش جذب همکاری‌های منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی و سرمایه‌گذاریهای خارجی
۰/۱۵	۳	۰/۰۵	۷- ساخت کمپ‌های سیاحتی و اقامتی
۰/۱۸	۳	۰/۰۶	۸- طراحی مسیرهای گردشگری و اکوتوریسم
۰/۰۸	۲	۰/۰۴	۹- ایجاد زیرساخت‌ها در مناطق اکوتوریستی
۰/۰۶	۲	۰/۰۳	۱۰- احداث پارک‌های جنگلی
۱/۶۴	---	۰/۵۳	جمع

1- External factors analysis summary(EFAS)

جدول (۳) نتایج تجزیه و تحلیل عوامل خارجی (تهدیدها) T

امتیاز وزنی	درجه بندی	وزن	تهدیدها
۰/۲۱	۴	۰/۰۷	۱- تخریب محیط بکر و دست نخورده اکوتوریستی
۰/۲۰	۴	۰/۰۵	۲- آلودگی زیست محیطی
۰/۱۲	۳	۰/۰۴	۳- بر هم خوردن نظم اکوسیستم منطقه در اثر ساخت و سازها
۰/۰۹	۳	۰/۰۳	۴- اثرات منفی بر فرهنگ بومی و محلی منطقه
۰/۳۰	۵	۰/۰۶	۵- ساخت و سازهای نامناسب با محیط طبیعی
۰/۴۰	۵	۰/۰۸	۶- عدم استفاده از برنامه‌های اصولی و از پیش مطالعه شده
۰/۰۶	۲	۰/۰۳	۷- عدم استفاده بهینه از توان‌های بومی در توسعه اکوتوریسم منطقه
۰/۱۲	۳	۰/۰۴	۸- ایجاد نارضایتی محلی به خاطر ازدیاد آمد و شد گردشگران
۰/۰۶	۲	۰/۰۳	۹- عدم بازگشت سود گردشگری به مردم محلی
۰/۱۲	۳	۰/۰۴	۱۰- عدم انطباق برنامه‌های بیرونی با برنامه‌های محلی
۱/۷۵	---	۰/۴۷	جمع*

* شایان ذکر است که جمع کل وزن امتیازات عوامل خارجی ۱ و امتیاز وزنی آنها ۳/۳۹ بوده است.

با توجه به جدول ۲ و ۳، مهم‌ترین فرصت‌های شهر کرمانشاه در زمینه توسعه اکوتوریسم از نظر پرسش‌شوندگان (مسئولان شهری، مردم محلی و گردشگران)، عبارتند از: اشتغال‌زایی با امتیاز وزنی ۰/۳۶، سازماندهی مدیریت بازدیدها با امتیاز وزنی ۰/۲۸ و استفاده از توان مردم بومی برای مدیریت گردشگری با امتیاز وزنی ۰/۱۸. در عین حال، مؤلفه‌های عدم استفاده از برنامه‌های اصولی و از پیش مطالعه شده با امتیاز وزنی ۰/۴۰، ساخت و سازهای نامناسب با محیط طبیعی با امتیاز وزنی ۰/۳۰ و تخریب محیط بکر و دست‌نخورده اکوتوریستی با امتیاز وزنی ۰/۲۱ مهم‌ترین تهدیدهای اثرگذار بر توسعه اکوتوریسم شهر کرمانشاه به شمار می‌آیند.

تجزیه و تحلیل عوامل داخلی^۱ (IFAS)

برای سازماندهی و طبقه‌بندی عوامل داخلی در نقاط قوت و ضعف، به منظور ارزیابی روش مدیریت و واکنش سیستم به این عوامل، با توجه به میزان اهمیت، امتیازهای وزنی محاسبه و ضرایب اثرگذاری آنها در جدول (۴ و ۵) ارائه شد.

جدول (۴) نتایج تجزیه و تحلیل عوامل داخلی (قوت‌ها) S

امتیاز وزنی	درجه بندی	وزن	قوت‌ها
۰/۳۲	۴	۰/۰۸	۱- آب و هوای متنوع
۰/۴۵	۵	۰/۰۹	۲- طبیعت بکر و تون اکوتوریستی بالا
۰/۲۱	۳	۰/۰۷	۳- زیستگاه‌های جنگلی
۰/۱۵	۳	۰/۰۵	۴- وجود کوه‌ها و غارهای متعدد
۰/۰۸	۲	۰/۰۴	۵- موقعیت جغرافیایی مناسب
۰/۱۵	۳	۰/۰۵	۶- تبدیل شدن به قطب گردشگری ورزشی
۰/۱۸	۳	۰/۰۶	۷- تنوع زیستی و گیاهی و جانوری
۰/۰۸	۲	۰/۰۴	۸- منابع آبی فراوان
۰/۰۶	۲	۰/۰۳	۹- دشت‌های هموار
۰/۰۶	۲	۰/۰۳	۱۰- ویژگی‌های فرهنگی
۱/۷۴	---	۰/۵۴	جمع

از نظر پرسش شوندگان مهم‌ترین نقاط قوت شهر کرمانشاه در زمینه اکوتوریسم، عبارتند از: طبیعت بکر و توان اکوتوریستی بالا با امتیاز وزنی ۰/۴۵، آب و هوای متنوع با امتیاز وزنی ۰/۳۲ و زیستگاه‌های جنگلی با امتیاز وزنی ۰/۲۱. همچنین از نظر پرسش شوندگان عوامل؛ عدم معرفی صحیح جاذبه‌های گردشگری با امتیاز وزنی ۰/۳۲، عدم آگاهی صحیح مردم و مسئولان نسبت به جاذبه‌های اکوتوریستی با امتیاز وزنی ۰/۲۸ و ضعف مدیریتی و عدم ثبات در مدیریت با امتیاز وزنی ۰/۲۷ به عنوان مهم‌ترین نقاط ضعف معرفی شده‌اند.

1- Internal factors analysis summary

جدول (۵) نتایج تجزیه و تحلیل عوامل داخلی (ضعفها) W

امتیاز وزنی	درجه بندی	وزن	ضعفها
۰/۲۷	۴	۰/۰۷	۱- ضعف مدیریتی و عدم ثبات در مدیریت
۰/۳۲	۴	۰/۰۸	۲- عدم معرفی صحیح جاذبه‌های گردشگری
۰/۱۲	۳	۰/۰۴	۳- کمبود اماکن اقامتی متناسب برای اقشار مختلف گردشگران
۰/۰۶	۳	۰/۰۲	۴- نامناسب بودن تأسیسات و تجهیزات تفریحی موجود
۰/۱۵	۳	۰/۰۵	۵- عدم استفاده از از توان‌های منطقه در ایجاد اشتغال
۰/۰۴	۲	۰/۰۲	۶- کمبود علائم راهنمایی در مناطق مختلف برای اطلاع‌رسانی به اکوتوریسم‌ها
۰/۰۴	۱	۰/۰۴	۷- استفاده بیش از اندازه و بدون برنامه از توان‌های طبیعی
۰/۲۰	۴	۰/۰۵	۸- عدم توجه به جاذبه‌های اکوتوریستی منطقه در جهت شکوفایی اقتصادی
۰/۲۸	۴	۰/۰۷	۹- عدم آگاهی صحیح مردم و مسئولان نسبت به جاذبه‌های اکوتوریستی
۰/۰۶	۳	۰/۰۲	۱۰- فقدان فرهنگ‌سازی مناسب برای جذب گردشگران
۱/۵۵	---	۰/۴۶	جمع*

* شایان ذکر است که جمع کل وزن امتیازات عوامل خارجی ۱ و امتیاز وزنی آنها ۳/۲۹ بوده است.

تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک^۱

با استفاده از جدول‌های تجزیه و تحلیل عوامل داخلی و خارجی و ترکیب آن‌ها، مهم‌ترین عوامل استراتژیک در توسعه اکوتوریسم شهر کرمانشاه ارائه گردیده است. با تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک، برنامه‌ریزانی که تصمیم‌های استراتژیک را اتخاذ می‌کنند، می‌توانند نقاط قوت، نقاط ضعف، تهدیدها و فرصت‌ها را به تعداد کمتری از عوامل محدود نمایند. این کار با بررسی دوباره وزن‌های هر یک از عوامل موجود در جدول‌های تجزیه و تحلیل عوامل داخلی و خارجی، انجام می‌گیرد. در واقع، سنگین‌ترین عوامل موجود در این دو جدول از حیث وزن، باید به جدول تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک منتقل شوند (هانگر و ویلن^۲،

1- Strategic factors analysis summary (SFAS)

2- Hanger & Violin

۸۶: ۱۲۷-۱۳۰). عوامل استراتژیک اثرگذار بر توسعه اکوتوریسم شهر کرمانشاه در جدول (۶) ارائه شده است:

جدول (۶) تجزیه و تحلیل عوامل استراتژیک (SFAS)

برنامه‌ریزی			امتیاز وزنی	درجه‌بندی	وزن	عوامل استراتژیک	
بلند مدت	میان مدت	کوتاه مدت					
*	*		۰/۴۵	۵	۰/۰۹	S1 طبیعت بکر و تون اکوتوریستی بالا	توان‌های داخلی S
*		*	۰/۳۲	۴	۰/۰۸	S2 آب و هوای متنوع	
*	*	*	۰/۲۱	۳	۰/۰۷	S3 زیستگاه‌های جنگلی	
*	*	*	۰/۳۲	۴	۰/۰۸	W1 عدم معرفی صحیح جاذبه‌های گردشگری	ضعف‌های داخلی W
*	*		۰/۲۸	۴	۰/۰۷	W2 ضعف مدیریتی و عدم ثبات در مدیریت	
*		*	۰/۲۰	۴	۰/۰۷	W3 عدم آگاهی صحیح مردم و مسئولان نسبت به جاذبه‌های اکوتوریستی	
*	*		۰/۲۰	۴	۰/۰۵	W4 عدم استفاده از توان‌های منطقه در ایجاد اشتغال	
*			۰/۳۶	۴	۰/۰۹	O1 اشتغال‌زایی و ایجاد درآمد برای مردم ملی	فرصت‌های خارجی O
*		*	۰/۲۸	۴	۰/۰۷	O2 سازماندهی مدیریت بازدیدها	
*		*	۰/۱۸	۳	۰/۰۶	O3 استفاده از توان مردم بومی در جهت مدیریت گردشگری	

*	*		۰/۱۸	۳	۰/۰۶	O4 طراحی مسیرهای گردشگری و اکوتوریسم	
*		*	۱/۴۰	۵	۰/۰۸	T1 عدم استفاده از برنامه‌های اصولی و از پیش مطالعه شده	تهدیدهای خارجی T
*	*		۰/۲۸	۴	۰/۰۷	T2 تخریب محیط بکر و دست نخورده اکوتوریستی	
*		*	۱/۳۰	۵	۰/۰۶	T3 ساخت و سازهای نامناسب با محیط طبیعی	
-----			۴	----	۱	جمع	

با تداخل هر یک از عوامل بر یکدیگر، به تدوین راهبردهای مختلف رقابتی / تهاجمی (SO)، تنوع (ST)، بازنگری (WO) و بالاخره راهبردهای تدافعی (WT) پرداخته شد. (جدول ۷):

جدول (۷) تدوین نقاط استراتژیک توسعه اکوتوریسم کرمانشاه

<p>ضعف‌های داخلی W</p> <ol style="list-style-type: none"> ۱- ضعف مدیریتی و عدم ثبات در مدیریت ۲- عدم معرفی صحیح جاذبه‌های گردشگری ۳- کمبود اماکن اقامتی متناسب برای اقبال مختلف گردشگران ۴- نامناسب بودن تأسیسات و تجهیزات تفریحی موجود ۵- عدم استفاده از توان‌های منطقه در ایجاد اشتغال ۶- کمبود علائم راهنمایی در مناطق مختلف برای اطلاع‌رسانی به اکوتوریسم‌ها ۷- استفاده بیش از اندازه و بدون برنامه از توان‌های طبیعی ۸- عدم توجه به جاذبه‌های اکوتوریستی منطقه در جهت شکوفایی اقتصادی ۹- عدم آگاهی صحیح مردم و مسئولان نسبت به جاذبه‌های اکوتوریستی 	<p>قوت‌های داخلی S</p> <ol style="list-style-type: none"> ۱- آب و هوای متنوع ۲- طبیعت بکر و و تون اکوتوریستی بالا ۳- زیستگاه‌های جنگلی ۴- وجود کوه‌ها و غارهای متعدد ۵- موقعیت جغرافیایی مناسب ۶- تبدیل شدن به قطب گردشگری ورزشی ۷- تنوع زیستی و گیاهی و جانوری ۸- منابع آبی فراوان ۹- دشت‌های هموار ۱۰- ویژگی‌های فرهنگی 	<p>تحلیل SWOT</p>
---	---	--

<p>۱۰- فقدان فرهنگ‌سازی مناسب برای جذب گردشگران</p>		
<p>استراتژی بازنگری (WO)</p> <p>۱- بهبود و ارتقای خدمات و اماکن اقامتی مورد نیاز گردشگران</p> <p>۲- تلاش در ایجاد اشتغال و کاهش بیکار مردم محلی با تأکید بر گردشگری</p> <p>۳- آشنایی صحیح از توان‌های اکوتوریستی منطقه و برنامه‌ریزی جهت بهره‌برداری بهینه از این مناطق</p> <p>۴+ فرهنگ‌سازی و آموزش اقشار مختلف مرتبط با گردشگری</p>	<p>استراتژی رقابتی/تهاجمی (SO)</p> <p>۱- ایجاد زیر ساخت برای احداث کمپ گردشگری در مناطق طبیعی بخصوص در مناطقی که سرابها، غارها، رودخانه‌ها و دشتهای بکر برای استفاده اکوتوریستها وجود دارد یا در نظر گرفتن طراحی‌های متناسب با ویژگی‌های محلی و بومی با کمترین دخالت در محیط و حداقل آسیب رسانی و تخریب؛</p> <p>۲- فراهم کردن سرمایه‌گذاری برای برنامه‌های آگاهی رسانی زیست محیطی برای پیشرفت گردشگری بومی و ایجاد تحریک لازم برای پیش قدم شدن افراد و گروه‌ها در توسعه این بخش؛</p> <p>۳- کمک به جوامع میزبان جهت سازمان دهی و مدیریت بازدیدها جهت جاذبه‌های توریستی در جهت فراهم کردن حداکثر سود، در حالی که با کمترین اثرات منفی بر روی محیط زیست و سنت‌ها و فرهنگ بومی همراه باشد که این مهم می‌تواند با حمایت سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و سازمان حفاظت محیط زیست و سایر ارگان‌های ذی‌ربط همراه باشد؛</p>	<p>فرصت‌های خارجی O</p> <p>۱- اشتغال‌زایی و ایجاد درآمد برای مردم ملی</p> <p>۲- استفاده از توان مردم بومی در جهت مدیریت گردشگری</p> <p>۳- بهبود تنوع زیستی منطقه</p> <p>۴- سازماندهی مدیریت بازدیدها</p> <p>۵- ایجاد انگیزه برای گسترش اکوتوریسم منطقه</p> <p>۶- افزایش جذب همکاری‌های منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی و سرمایه‌گذاری‌های خارجی</p> <p>۱۰- احداث پارک‌های جنگلی</p> <p>۸- طراحی مسیرهای گردشگری و اکوتوریسم</p> <p>۹- ایجاد زیرساخت‌ها در مناطق اکوتوریستی</p> <p>۷- ساخت کمپ‌های سیاحتی و اقامتی</p>
<p>استراتژی تدافعی (WT)</p> <p>۱- تدوین مقررات و ضوابط در زمینه توسعه و اصلاح نهادهای مدیریتی و به کارگیری مدیریت تخصصی در بخش‌های گردشگری و همچنین ثبات در مدیریت برای اجرای درست طرح‌های بلندمدت.</p> <p>۲- جلب مشارکت‌های مردمی در ترویج، حفاظت و بهره‌مندی پایدار از منابع طبیعی و تاریخی - فرهنگی گردشگری منطقه و جلوگیری از تخریب‌های زیست محیطی و تاریخی - فرهنگی آن.</p>	<p>استراتژی تنوع (ST)</p> <p>۱- تلاش در برنامه‌ریزی بهینه برای گسترش اکوتوریسم منطقه همراه با بیشترین استفاده از منابع طبیعی با کمترین آسیب رسانی به آن</p> <p>۲- ایجاد ساخت و سازهای متناسب با محیط‌های طبیعی از طرفی رعایت اصول ساخت و ساز</p> <p>۳- تلاش در جهت ایجاد ارزش افزوده از فعالیت گردشگری در منطقه و منتفع شدن مردم محلی</p>	<p>تهدیدهای خارجی T</p> <p>۱- تخریب محیط بکر و دست نخورده اکوتوریستی</p> <p>۲- آلودگی زیست محیطی</p> <p>۳- برهم‌خوردن نظم اکوسیستم منطقه در اثر ساخت و سازها</p> <p>۴- اثرات منفی بر فرهنگ بومی و محلی منطقه</p> <p>۵- ساخت و سازهای نامناسب با محیط طبیعی</p> <p>۶- عدم استفاده از برنامه‌های</p>

<p>۳- فرهنگ‌سازی در جهت گردشگرپذیر شدن مناطق محلی ضمن برنامه‌ریزی برای جلوگیری از اثرات سو گردشگری بر فرهنگ و زیست بوم مردم محلی</p>		<p>اصولی و از پیش مطالعه شده ۷- عدم استفاده بهینه از توانهای بومی در توسعه اکوتوریسم منطقه ۸- ایجاد نارضایتی محلی به خاطر ازدیاد آمد و شد گردشگران ۹- عدم بازگشت سود گردشگری به مردم محلی ۱۰- عدم انطباق برنامه‌های بیرونی با برنامه‌های محلی</p>
--	--	---

راهکارهای توسعه اکوتوریسم در شهر کرمانشاه

احداث راه‌های گردشگری منطقه

برای ایجاد هماهنگی و ساماندهی مناسب در منطقه در مرحله اول طراحی یک شبکه منظم ارتباطی است که شبکه طراحی شده باید با محیط تجانس کامل داشته و باعث تخریب محیط زیست نشود.

پروژه‌های پیشنهادی بخش گردشگری

- ایجاد زیرساخت برای احداث کمپ گردشگری در مناطق طبیعی بخصوص در مناطقی که سراب‌ها، غارها، رودخانه‌ها و دشت‌های بکر برای استفاده اکوتوریست‌ها وجود دارد با در نظر گرفتن طراحی‌های متناسب با ویژگی‌های محلی و بومی با کمترین دخالت در محیط و حداقل آسیب‌رسانی و تخریب؛ احداث پارک‌های جنگلی با توجه به وجود جنگل‌های بلوط در این منطقه جهت بهره‌برداری بهینه همراه با کمترین آسیب‌رسانی به جنگل‌های منطقه؛ ایجاد زیرساخت برای احداث کمپ سیاحتی و اقامتی در اطراف کوه بیستون؛ افزایش جذب همکاری‌های بین‌المللی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و همکاری با بخش‌های خصوصی و عمومی در تمام سطوح برنامه‌های توسعه، شامل برنامه‌های آموزشی و تربیتی که مردم را به شرکت کردن در گردشگری طبیعت تشویق می‌کند و جوامع بومی و محلی را برای توسعه و بهره‌برداری مناسب از اکوتوریسم توانا سازد؛ کمک به جوامع میزبان برای سازمان‌دهی و مدیریت بازدیدها برای کسب حداکثر سود، در حالی که با کمترین آثار منفی بر محیط زیست

و سنت‌ها و فرهنگ بومی همراه باشد؛ برگزاری کلاس‌های آموزشی، جمع‌آوری اطلاعات مردم بومی در قالب پروژه‌های تعریف شده؛ دادن تسهیلات به مردم جوامع میزبان برای تجهیز امکانات پذیرایی و اقامت و... از جمله راهکارهای نهادینه کردن تدریجی حفاظت از محیط زیست، منابع اکوتوریسم و ارزش‌های فرهنگی و تاریخی جوامع و در نهایت، توسعه پایدار اکوتوریسم است؛ واگذاری مدیریت اکوتوریسم به افراد محلی آموزش دیده و سهیم کردن آنها در منافع حاصل از اکوتوریسم منطقه؛ فرهنگ سازی می‌تواند به تسریع روند مثبت تحولات سفر کمک کند؛ که باید در سطوح مختلف و برای همه اقشار جامعه متناسب تعریف و اجرا شود.

نتیجه‌گیری

شهر کرمانشاه جزو مناطق با قابلیت‌های طبیعت‌گردی بالا است، در این پژوهش به بررسی چالش‌ها و فرصت‌های طبیعت‌گردی این شهر پرداخته و راهکارهای دستیابی به اکوتوریسم پایدار منطقه ارائه گردیده است. اکوسیستم کرمانشاه، بستر مناسبی برای سودآوری در این بخش از گردشگری است. برخورداری از گونه‌های متنوع زیستی و اقلیمی با زیستگاه‌های منحصربفرد کوهستانی، جنگلی، رودخانه‌ها و سراب‌ها و دشت‌های هموار و فراخ در کنار گونه‌های جانوری و گیاهی توان بالایی را در زمینه اکوتوریسم به منطقه ارزانی داشته است. طبیعت کرمانشاه در صورت مدیریت صحیح می‌تواند زمینه‌های شکوفایی و رونق اقتصادی را در منطقه به ارمغان آورد. بدیهی است دستیابی به این مهم، مدیریت و همکاری سازمان‌های مختلف مرتبط با گردشگری را می‌طلبد. نتایج نشان‌دهنده این است که مهم‌ترین چالش‌های زیست محیطی پیش روی اکوتوریسم در شهر کرمانشاه عدم درک ارزش واقعی منابع طبیعی توسط جامعه میزبان؛ عدم آگاهی مسئولان و مردم محلی نسبت به ارزش جاذبه‌های طبیعی؛ از سوی دیگر معرفی بی‌رویه جاذبه‌های طبیعی و تشویق به رفتن به طبیعت، بدون تأکید بر استانداردهای توریسم مسئولانه و عدم روش صحیح حضور در طبیعت با استفاده از تخصص و اطلاعات طبیعت‌گردی و... است. مهم‌ترین فرصت‌های شهر کرمانشاه در زمینه توسعه اکوتوریسم نیز عبارتند از: اشتغال‌زایی با امتیاز وزنی ۰/۳۶، سازماندهی مدیریت بازدیدها با امتیاز وزنی ۰/۲۸ و استفاده از توان مردم بومی برای مدیریت

گردشگری با امتیاز وزنی ۰/۱۸ در عین حال، مؤلفه‌های عدم استفاده از برنامه‌های اصولی و از پیش مطالعه شده با امتیاز وزنی ۰/۴۰، ساخت و سازهای نامناسب با محیط طبیعی با امتیاز وزنی ۰/۳۰ و تخریب محیط بکر و دست نخورده اکوتوریستی با امتیاز وزنی ۰/۲۱ مهم‌ترین تهدیدهای اثر گذار بر توسعه اکوتوریسم شهر کرمانشاه به شمار می‌آیند.

منابع

- ۱- اپلرود، م. (۱۳۸۶)، «اکوتوریسم، اصول، تجربیات و سیاست‌ها»، ترجمه: نگار قدیمی، نشر افکار.
- ۲- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۷)، «ماتریس حسابداری اجتماعی اقتصاد ایران در سال ۱۳۷۸»، معاونت اقتصادی، اداره حساب‌های اقتصادی.
- ۳- تقوایی، م؛ احسانی، غ؛ صفرآبادی، ا. (۱۳۸۸)، «نقش و جایگاه برنامه‌ریزی چند بعدی در توسعه توریسم و اکوتوریسم مطالعه موردی منطقه خرو طبس»، *جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی*، پاییز ۱۳۸۸، سال ۲۰، پیاپی ۳۵، ص ۴۵-۶۲.
- ۴- خاکسار، ع. (۱۳۸۲)، «نقش برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری پایدار»، تهران، مجموعه مقالات بررسی سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه جهانگردی در جمهوری اسلامی ایران، انتشارات معاونت پژوهشی دانشگاه علامه طباطبایی و سازمان ایرانگردی و جهانگردی.
- ۵- درام، ا؛ مور، آ. (۱۳۸۸)، «مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی و مدیریت اکوتوریسم»، ترجمه، محسن رنجبر، انتشارات آبیژ.
- ۶- رخشانی نسب، ح؛ ضرابی، ا. (۱۳۸۸)، «چالش‌ها و فرصت‌های توسعه اکوتوریسم در ایران»، *فضای جغرافیایی*، زمستان ۸۸، سال ۹، شماره ۲۸، ص ۴۱-۵۵.
- ۷- رضوانی، ع. (۱۳۸۰)، «نقش اکوتوریسم در حفاظت محیط زیست»، چاپ اول، انتشارات سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران.
- ۸- رنجبریان، ب؛ زاهدی، م. (۱۳۷۹)، «برنامه‌ریزی توریسم در سطح ملی و منطقه‌ای»، اصفهان، انتشارات جهاد دانشگاهی واحد اصفهان، چاپ اول.
- ۹- رنجبریان، ب؛ زاهدی، م. (۱۳۸۴)، «ساخت گردشگری»، اصفهان، انتشارات چهار باغ.
- ۱۰- زاهدی، ش. (۱۳۸۲)، چالش‌های توسعه پایدار از منظر اکوتوریسم، *مدرس علوم انسانی*، پاییز ۱۳۸۲، سال ۷، شماره ۳، ص ۸۹-۱۰۳.

- ۱۱- شایان، س.؛ پارسایی، ا. (۱۳۸۶). «امکان‌سنجی نواحی مستعد توسعه اکوتوریسم در استان کهگیلویه و بویراحمد، مدرس علوم انسانی»، بهار ۱۳۸۹، *ویژه جغرافیا*، سال ۱۱، پیاپی ۵۳، ص ۱۵۳-۱۸۱.
- ۱۲- شهام، ا.؛ دادفر، ه. (۱۳۸۴). «*جغرافیای جهانگردی ایران*»، تهران، انتشارات طراوت، چاپ اول.
- ۱۳- صدر موسوی، م.؛ دخیلی کهنمویی، ج. (۱۳۸۶). «ارزیابی وضعیت تسهیلات گردشگری استان آذربایجان شرقی از دید گردشگران»، *پژوهش‌های جغرافیایی*، شماره ۶۱، صص ۱۴۳-۱۲۹.
- ۱۴- عظیمی، ن.؛ حاجی‌پور شوشتری، ع. (۱۳۸۷). «برنامه‌ریزی توسعه صنعت گردشگری و اکوتوریسم برای توسعه اقتصادی مطالعه موردی برنامه‌ریزی در ایران»، *علوم محیطی*، سال ۶، شماره ۱، پاییز ۱۳۸۷، ص ۵۳-۶۳.
- ۱۵- لومسدن، ل. (۱۳۸۰). «*بازاریابی گردشگری*»، مترجم محمدابراهیم گوهریان، تهران، انتشارات پژوهش‌های فرهنگی.
- ۱۶- محمدی‌ده چشمه، م.؛ زنگی‌آبادی، ع. (۱۳۸۷). «امکان‌سنجی توانمندی‌های اکوتوریسم استان چهار محال و بختیاری به روش SWOT»، *مجله محیط‌شناسی*، پاییز ۱۳۸۷، سال ۳۴، شماره ۴۷، صفحات ۱-۱۰.
- ۱۷- مرکز آمار ایران، (۱۳۸۵ و ۱۳۸۶)، «*سرشماری عمومی نفوس و مسکن*»، تهران، (www.sci.org.ir).
- ۱۸- معاونت سنجش از دور و جغرافیا (۱۳۷۹). «*فرهنگ جغرافیایی شهرهای کشور*»، تهران، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- ۱۹- موحد، ع. (۱۳۸۶). «*گردشگری شهری*»، اهواز، انتشارات دانشگاه شهید چمران، چاپ اول.
- ۲۰- نوری، ج.؛ زارعی، ه.؛ میرحسینی، ا. (۱۳۸۹). «امکان‌سنجی جذب اکوتوریسم در مناطق کویری»، *فضای جغرافیایی*، زمستان ۱۳۸۹، سال دهم، شماره ۳۲، ص ۷۵-۹۳.
- 21- Butler, R.W (2002), "Ecotourism-Hasid Achieved Maturity or HAS the Bubble Burst Pacific Rim Tourism 2", Newzealand, p. 256.
- 22- Cater. E (2000), "*Ecotourism in the World: Problems and Prospect for Sustainability*", New York, NY: John Wiley & Sons.

- 23- Elliott, Jams, (1997), "*Tourism: Politics and Public Sector Management*", London: Routledge.
- 23- Havenegard, Can (1994), "Ecotourism", *The Journal of Tourism Studies*, Vol. 15, No. 2.
- 24- Weaver, David and O. Permanent (2000), "*Tourism Management*", Wiley.